

Poljka

časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja
novi sad — godina XXXIV — cena 600 dinara

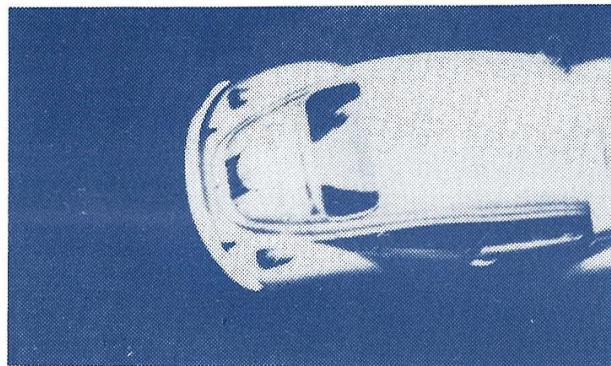
januar '88. broj 347

fotosi na naslovnoj strani: čepo s. kaleb

šta je vrednost pitanje estetskih i umetničkih vrednosti i kriterijuma

Pitanje: Šta je vrednost jest dečje, ali ne detinjasto pitanje; to je filozofsko pitanje suštine ili jedno metafizičko pitanje. Naša filozofska tradicija započinje sa takvim pitanjima, poput onog koje je u Platonovom dijalogu *Hipija stariji* (*Hippias maior*) postavio Sokrat sofisti Hipiji: »Šta je to lepo« (*ti èsti tò kalón 286 Dl.*). To pitanje se opravdano može pretvoriti u drugo, koje glasi: »Šta je vrednost« (*ti èsti tò axiόn*), jer lepo je jedna vrednost, i ne može se odrediti bez roda komе pripada.

objektivnost estetskih vrednosti

Moramo utvrditi po čemu se estetski doživljaj razlikuje od drugih doživljaja koji se bude u nama kad smo u dodiru sa lijepim predmetima. Estetski doživljaj ima dodira sa drugim doživljajima, ali se — ukoliko je estetski — razlikuje od drugih doživljaja i po predmetu i po načinu pristupanja predmetnosti. On se konstituiše u stavu za koji bi fenomenolozi rekli da je posmatrački, ali ne u smislu da primalački subjekt ne vrši nikakvu akciju, već samo da ono što mu predmet pruža ne uzima ozbiljno. Za estetski doživljaj uopšte nije važno da li se nešto uistinu dogodilo. Važno je da izgleda, da je vjerovatno, da se moglo dogoditi.

*Autorije: jedanaesterac u polufinalu
čeka gledišta: ambis jednog izbora*

dva borhesa

ernesto sabato

Bečki kružok podržava mišljenje da je metafizika grana fantastične književnosti. Ova izjava koja je razbesnela filozofe, preobratila se u Borhesov književni podij.

U jednom od svojih eseja piše o mongolskom caru koji je sanjao nekakav dvorac i naredio da ga načini prema njegovoj viziji; vekovima kasnije, neki engleski pesnik, ne znajući za oniščko poreklo dvorca, sanja ga i piše poemu. Borhes se pita: »Kojem objašnjenju čemo dati prednost? Oni koji unapred preziru nadprirodnost (i sam uvek nastojim da pripadam ovoj skupini) smatraće da je priča o dva sna čista podudarnost... Drugi će doći do zaključka da je pesnik na neki način već znao da je car sanjao dvorac... najveće ushićenje izazivaju pretpostavke koje prodiru u logičko rasudivanje...« Na sledećih nekoliko strana predlaže nam upravo ove varijante.

Bilo bi dovoljno sučeliti ove i druge snove kojima obiluje njegovo delo, sa nadasve jednostavnim ali zlokobnim košmarom Ane Karenjine zbog jednog mužika, da bi se ukazao ponor koji zjapi između jedne književnosti koja ima namenu ugodne igre i druge koja ispituje (strahovitu) stvarnost ljudske rase.

Ludički duh upravlja premišljanjem, kao što se vidi upravo u ovom odlomku: postoje različita tumačenja od kojih svako podrazumeva drukčiju filozofiju. Nasuprot tome, kod jednog pisca kao što je Kafka postoji uvek jedna jedina i opsivna metafizika. Kako kod Borhesa nalazimo obilje mogućnosti opiremo se verovanju u njegovo uverenje: njegove avanture se razlikuju od jedne jedine i užasne Kafkine avanture kao Don Huanova ljubakanja od Tristanove tragične priče. Kod Borhesa postoji samo jedna odanost i samo jedna povezanost: stilistika.

On sam izjavljuje da traga u filozofiji, sa čistim estetskim zanimanjem, za onim što bi u njoj moglo biti jedinstveno, zabavno ili zapanjujuće: da krilonogi Ahil ne može sustići kornjaču, baš neobično! Da u neko neodređeno vreme, gomilajući slova hotimice, neki majmun napiše Dantovo delo, baš duhovito! Logički paradoksi, *regressus in infinitum*, solipsizam, to su teme lepih priča. Pošto će načiniti priču sa Berklijevim empirizmom ne gubeći mogućnost da stvari drugu sa podjednakom zapanjujućim delokrugom Parmenidesa, njegovo premišljanje je neizbežno. K tome još i beznačajno, jer on ne prepostavlja istinu. Ovo premišljanje je potpomognuto njegovim ogromnim znanjem, koje meša, prema književnim potrebama, determinizam sa finalizmom, ograničeno sa beskonačnim, subjektivizam sa idealizmom, logičko sa ontološkim. Prolazi svetom misli kao nekakav amateur kroz antikvarnicu, a njegova književna prebivališta su nameštena istim odabranim ukusom ali i istom, neočekivanom mešavinom koja čini dom ovog diletanta.

Borhes to zna, štaviše gunda zbog toga. Ali ova vrsta čitoca koja se s dubokim strahopostovanjem klanja pred delom, jedva da će naći na reč kao što je *aporia*, dubokim nemirom shvata ono što je u suštini jedna sofistička prošlost. I umesto da se drži uglednog Borhesa divi se autoru ovih tričarija.

Iz Borhesovog straha zbog okrutne stvarnosti, izviru dve jednovremene i nadopunjavane sposobnosti: moći igrati se u izmišljenom svetu i znati prikloniti se platonskoj tezi, intelektual-

noj tezi u pravom smislu reči. Um (čist, prozračan, nesklon metežu) neodoljivo ga privlači. Ali kako opet ne želi da prestane sa igrom, kako ne želi da neprekidno učestvuje u grubom razvoju stvarnosti, uzima od uma ono što bi uzeo jedan sofist: ne traga za istinom nego diskutuje iz čistog mentalnog zadovoljstva a najvažnije od svega je ono što se podjednako svida i jednom književniku i jednom filozofu: *diskusija rečima o recima*. U inteligenciji ga privlači sve ono što je nestalno, dvolično, prevrtljivo; strastveni kockar, razborit i značajljav, privlače ga filozofiranja, njime je ovladala hipoteza da *svi sve znaju i da niko ništa ne zna*. U Sokratu se divi velikom govorniku, oštroumnom dijalogičaru koji je bio sposoban da pobija istinu pred zabezknutim i odanim auditorijumom. Za njega, u ovom trenutku, filozofija ne može pružiti istinu (u drugom, ozbiljnijem, odgovornijem, trenutku će moći) i zato se sve može opovrgnuti.

Cak i u slučaju teologije, kada je u pitanju najozbiljniji problem, sve će se svesti na diskusiju, književnu reč. Jeresi su varijante pravoslavlja, što najblaži odraz ima u filozofiji, ovde po ceni krsta i lomače: ne po cenu Borhesovog mučenja, koji gleda na sve ovo sa ironijom, na odstojanju, sa umerenim, (intelektualnim) divljenjem, poput kombinovane umetnosti: da Sotona može biti Bog a Juda Hrist. On kaže: »Tokom prvih vekova naše ere gnostičari su se raspravljali sa hrišćanima. Bili su uništeni ali možemo zamisliti njihovu nemoguću pobedu. Da je pobedila Aleksandrija a ne Rim, neobične priče, koje sam sažeо ovde, a u svrhu čitaočeve nedeljne dokolice, bile bi povezane, uživisene i svakidašnje.«

Ni jedna priča kao *Tlön, U ubar, Orbis Tertius* ne sažima bolje ovo premišljanje: ovde su sva njegova stremljenja pa čak i promašaji, a sa svakim od njih tvori domišljat univerzum. Ni on sam ne veruje u ovo, niti mi verujemo, iako nas oduševljava deo o *metafizičkoj sposobnosti*. I tako u celokupnom njegovom delu: da je život san, da je prolaza, da se neprekidno obnavlja, da se besmrtnost stiče u pamćenju drugih, da besmrtnost postoji samo u večnosti: sve je podjednako vredno i ništa preterano ne vredi. U jednom eseju svečano će izjaviti da »ni osveta, ni izvijenje ni tamnice, niti zaborav mogu preinačiti neranjivu prošlost«, ali u *Pierre Ménard* predstavlja nam sadašnjost razobličujući njenu prošlost. I ako se upitamo u koju od dve oprečnosti Borhes veruje, moraćemo zaključiti da veruje u obe. Ili ni u jednu.

Medutim, postoji jedna konstanta koja se uporno ponavlja, možda iz straha prema gruboj realnosti: hipoteza da je ova stvarnost samo jedan san. A kako je ovo ona ista hipoteza koju je racionalizam zastupao još od svojih početaka, Borhesov istinski zaštitnik je Parmenides. I upravo pod ovom opsenom, kao što želi Lajbnic, postoji uvek jedno objašnjenje. Na taj način, za ovog pesnika razum vlada svetom, štaviše njegovi snovi i čarolije trebaju biti skladni i razgovetni, a zagonetke, poput onih u kriminalističkim romanima, sadrže ključ razrešenja.

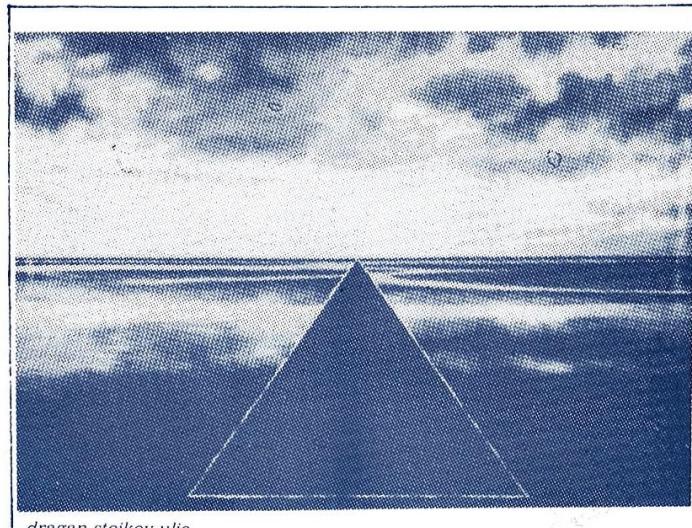
Zaj Lajbnica nema slučajnosti, sve ima svoj »*raison d'être*«, i ako ga često ne razumemo to je zbog toga što se poistovjećujemo sa Bogom ali u nedovoljnoj meri. Ideal znanja je svesti na najmanju moguću meru haotičnu masu »*vérités de fait*« i zavesti božanski red »*vérités de raison*«. Fizičari, koji uspevaju iskazati složen mehanizam nekog procesa, matematičkom formulom, ostvaruju danas ovaj lajbnistički ideal; onog dana kada čovek bude mogao iskalkulisati mržnju ili osuditi ubistvo, ovaj filozof će konačno spavati mirnim snom. U meduvremenu, izvestan soj pisaca kriminalističkih romanova pokušava da ga smiri. Edgar Po je izmislio ovu vrstu priče, strogo racionalnu, u kojoj detektiv ne uhodi nego spaži karike silogističkog lanca; u kojoj bi kriminalac mogao (ili možda morao) biti prepoznatljiv po nekom algebarskom simbolu. Borhes, u saradnji sa Baoi Kasarešom, dovodi do krajnje logičnosti otkriće svog prethodnika, čineći tako da detektiv, don Isidro Parodi, razrešava zagonetke zatvoren između četiri zida: tačan odgovor matematičara Le Verriera, koji zatočen u svojoj projektantskoj sobi, ukazuje astrolozima jednog observatorija na prisutstvu nove planete. Skromna sena lajbnističkog božanstva, don Isidor Parodi, izvedi verziju predgrada *characteristica universalis*. Tome još (ironično) treba dodati da je soba u kojoj kalkuliše zločinima njegova čelija samica, kaznionica.

U *La muerte y la brújula* postiže se paradigm. Autor već razotkriva jedan čisto logički i geometrijski problem. Razbojnički Red Scharlach mrzi detektiva Lonnrotija kune se da će ga ubiti; ali taj jedini psihološki dodatak je *predhodnik* problemu i ima samo ulogu inicijatora.

Kao i Borhes, kriminalac voli simetriju, oštrinu, dijagram i silogizam; zamišlja i razraduje matematički plan; detektiv završava na *unapred određenom mestu* skiciranog romba iznad grada, i razbojnički ga ubija čime svršava demonstracija: *more geometrico*. U ovoj priči ne podržavaju se ubice (Lajbnic to ne dozvoljava): dokazuje se jedna teorema. Grad u kojem Schar-

lach počinjava zločine je Buenos Ajres, ali čini se kao da nije: to je jedan prozračan i sablastan grad, imena njegovih stanovnika su neverovatna, surovost ophodenja je neljudska. Ali ako se zna da je geometrija sistema ono što autora zapravo zanima, sve su to vrline a ne nedostaci. U dokazivanju jedne teoreme nevažno je ime nekog mesta ili detalja, ispisano grčkim ili latinskim slovima; ne dokazuje se istina nekog posebnog trougla nego univerzalnog. Jasno je da, u svakom slučaju, zločini moraju da se čine u nekom delu sveta; ali bilo bi pogrešno ovako jednu realnu pojavu precizirati, kao da vrednost zaključaka zavisi od vrste korekcije. Potreban je jedan pomalo neodređen grad, sa bilo kojim imenima; jedan Buenos Ajres gde bi sve u dovoljnoj meri bilo uopšteno gotovo geometrijski, ne čisto istorijski niti geografski. Priča je mogla (tačnije moralja) početi uobičajenim rečima matematičke sveobuhvatnosti: »Imamo jedan bilo koji grad.«

Gotovo da bismo mogli potvrditi da Borhes književno objašnjava primerima uzvišeni problem logičkog rasudivanja o stvarnosti i njegovoj (strašnoj) posledici: postojanosti. Kako bi bilo moguće shvatiti posledicu u slučaju da se neki novi detalj *odistinski izdvojio?* *Causa sirve ratio*, dogadanje isčezava, različito svršava u jedinstvenom. I vekovima kasnije, nakon svih pokusa, mašinerija, filozofa i ratova, uvek ova vrsta ljudi svršava u Parmenidesovom delokrugu.

dragan stojkov ulje

U *La muerte y la brújula* nalazimo dva moguća objašnjenja: ili je priča o stvarnom dogadaju ali neverovatno slučajnom (Lonnrot može da predviđa zločin ali ne može da ga spreči); ili je opis nekog zamišljenog objekta poput trougla ili krilatog konja. Ali u bilo kojem od ova dva slučaja tok vremena je samo prividan. Kao u celom determinističkom univerzumu, ništa nije stvarno novo i »sve je napisano«, kako bi rekao jedan od ovih muslimanskih tekstova koji se s razlogom svidaju Borhesu te ih citira. Probrativi se u čistu geometriju, priča se priključuje kraljevstvu večnosti. A kada je čitamo, ovaj muzej večnih oblika preuzimaju na sebe *vremenski privid*, pozajmljen od nas samih, čitalaca; i u trenutku kad se svrši čitanje, senke prošlosti ponovo se spuštaju na kriminalce i policiju. Nehronična literatura, sa koje racionalisti poput Borhesa mogu da se bace na nagadnja iste vrste: Nećemo li mi takođe biti knjiga koju Neko čita? Neće li naš život biti vreme Čitanja?

Videći problem sa ove tačke gledišta, absurdno je da nam pokazuju kao pravovaljano (dvosmisleno) slikanje Buenos Ajresa koje autor ostvaruje u svojoj priči. Sam Borhes je izjavio da veruje da nigde kao u njoj nije iskazao tajnu snagu naše čudočišnosti. Tačnije, ono što bi sačinjavalo žalobnu presudu imajući u vidu ozbiljno pitanje koje bi on sam sebi trebao da postavi: da li bi želeo da govorи o narodnoj tradiciji ili da dokazuje teoremu? Toliko bi bilo drsko ova deskriptivna težnja poput one Pitagorine da nam dočara lokalni kolorit Kroone preko svoje teoreme o hipotenuzi.

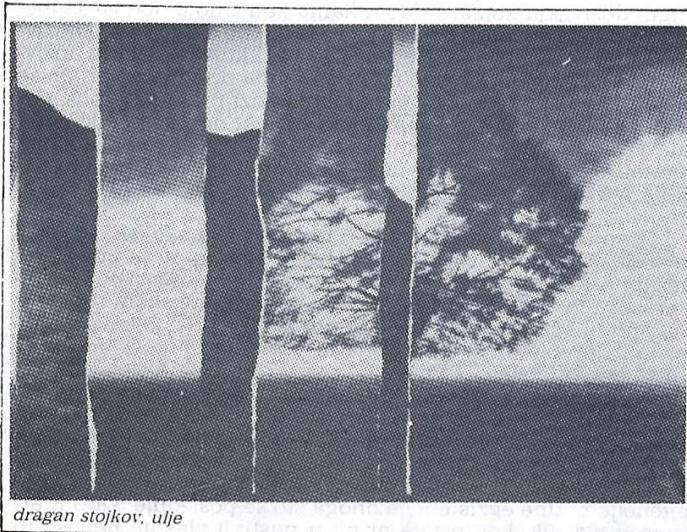
Medutim, tako je: šumovi dalekih luka stižu do nas iz ovog apstraktnog grada. Filozofski gledano oni su neprihvatljivi ali nam otkrivaju da, uprkos svemu, njihov autor nije geometar nego pesnik, dokazuju nam da čak ni on ne može živeti u ovoj planatskoj metropoli.

Umetnost je — kao i san — skoro uvek u antagonističkom odnosu prema svakodnevnom životu. Okrutna stvarnost koja nas okružuje istovremeno i fascinira i plaši Borhesa. On nalazi

utočište u svojoj kuli od slonovače usled one iste moći koja ga fascinira. Platonski svet je njegovo bajno utočište: neranjivo je, a on se oseća napuštenim; čisto je, a on se gnuša, prijave stvarnosti; ne poznaje osećanja, a on beži od izliva nežnosti; večno je, a njega pogada prolaznost vremena. Pripao je platonском svetu iz straha, gadenja, stidljivosti i melanholijs.

Zatvoren tako u svojoj kuli, razraduje svoju veštinsku. Ali daleki šum stvarnosti ga sustiže: šum koji se uvlači kroz prozore i prodire do najvećih dubina njegovog bića. Na kraju krajeva on nije neka idealna figura Moinongškog muzeja nego čovek od krvi i mesa koji živi u ovom svetu, bez obzira na utočišta kojima pribegava ne bi li se od njega otregnuo. Taj svet nije izvan njega, negde na ulici: on je u njemu, upravo u njegovom srcu. A kako pobeći od vlastitog srca?

I tako, njegovim apstraktnim esejima i pričama, ovaj nečujni šum se provlači, glasa, oslikava ih izrazima i nejasnim rečima kojima ovde nije mesto: kao kad bi se pored Pitagorine reči hipotenuza pojavila (pobliže je određujući) reč toliko strana matematički poput »apsurdno« ili »pogubno«. Reči, epiteti i prilozni koji se zaista javljaju u ovim pričama koje bi želelo biti čisto a to im ne uspeva. I čovek koji je želeo biti prognan, vaskrsava sa svim svojim strastima i osećanjima, činilo se to tanano, prolazno ili pogrešno. Čak i neki grad X, u kojem Red Scharlach počinjava zločine, počinje da nas podseća na Buenos Ajres.

dragan stojkov: ulje

A onog skrivenog Borhesa, onog Borhesa koji ima iste strasti i niskosti kao i mi sami, razotkrivamo ili mu se divimo iza njegovih apstrakcija: on je kontradiktoran i krivac. Tako onaj isti autor koji kaže da u filozofiji traga samo za neobičnim književnim mogućnostima, a koje zaista i primenjuje u svojim pričama, s druge strane priznaje da »istorija filozofije nije samo jalova razbibriga niti verbalna igra«. Autor koji postavlja um kao najaviši atribut književnosti i čini od bezazlenog zapleta osnovu (čak suštinu) mnogih od njegovih uzornih priča, kaže nam na drugom mestu, sa razlogom, da »kad bi sve bilo u zapletima, ne bi postojao oljuzote ili bi Shaw vredno manje od O'Neilla«.

Autor koji se divi Lugonesu i smatra ga našim najvećim piscem, zbog njegovog u osnovi verbalnog stvaralačkog duha, i proglašava Keveda velikanom španske književnosti, kaže na drugom mestu, (i s razlogom) da je književnost, kao oblik igre, inferiorna u odnosu na sveljudsku književnost Servantesa ili Dantea, koji su joj prilazili na različite načine.

Stvar je u tome što igra zapostavlja ali ne uništava potpuno njegova nezadovoljstva, nostalгије, najtužnija razočarenja, najljudskija neraspoloženja. Što ga očaravajuće teološke obmiane i čisto verbalna magija ne zadovoljavaju u potpunosti. Tako njegova najintimnija razočarenja i strasti vaskrsavaju u nekoj pesmi ili proznom odlomku u kojima se *uistinu* ovi *preterano ljudski* osećaji (kao u *Historia de los ecos de un nombre*) razotkrivaju, što je prisutno i u njegovom divljenju prema umetnicima, koji ni u kom slučaju ne predstavljaju paradigmu njegove književne estetike i etike: Whitman, Mark Twain, Goethe, Dante, Cervantes, Leon Bloy, čak i Pascal.

Ipak, ovaj povratak je uvek dvostrukturalni, uvek se ostane ne-gde na pola puta ili se poriče, na neki način, povratak u stvarnost. Konačno, ni verbalna strast, ni retorička sposobnost ne razvijaju se do kraja.

Tako, Leon Bloy o kome će nam govoriti neće biti mistični varvarin nego onaj koji je postavio neobičnu hipotezu da za rusko carstvo nije odgovoran car nego njegov čistač cipela; od op-

sirnog Kihota predložiće nam njegove »delimične čarolije«; uz oporog Dantea razonodiće se njegovom komplikovanom, knjižkom teologijom ili oblicjem njegovog pakla; složeni Jovce će ga zabaviti kao pronalazač tehničkih reči i pribižišta, kao erudit i uman čovek; od zastrašujućeg Nietzschea preuzeće (privlačnu i književnu) tezu o večnom povratku; od namrgodenog i izmučenog Schopenhauera njegovu strast prema umetnosti i ideju o svetu kao rezultatu volje i predskazanju.

Želeo bih skrenuti pažnju na tajni kult koji se krije iza ovog dvostrukturalnog divljenja i koji mu je uskraćen: životnost i snaga. Kako drukčije objasniti divljenje koje ovaj dušom i telom književnik oseća prema ovim snažnim stvaraocima? Kako drukčije objasniti visoko strahopostrovanje prema svojim slavnim ratnicima iz prošlosti, razmetljivcima iz predgrađa, vikingzima i lombardanima? A pošto već ne može ili ne želi da učestvuje u varvarskoj stvarnosti i savremenosti onda barem prihvata ulogu učesnika u literarnoj varvarstini iz prošlosti: dovoljno daleko da se pretvorи u zbir (lepih) reči. To je obred poput onih iz razvijenih religija koji nas tera na pričest krvlju i mesom žrtvovanog tela posredstvom svojih skrušenih i lepih simbola.

U mitu o *Fedru*, Platon pripoveda kako se duša sunovraća na zemlju kada se već naslučuje večnost; pala i okovana u telesnom zatvoru zaboravlja čudesni nebeski svet ali nasleduje nešto od bratimljjenja sa bogovima: inteligenciju. Ona kao instrumenet božanske moći skreće mu pažnju da je kontradiktorni univerzum u kojem živi samo iluzija, i da iza ljudi koji se radaju i umiru, iza imperija koje se uzdižu i propadaju, postoji istinski univerzum: nepodmitljiv, večan, savršen.

Poročni Sokrat, čovek koji je duboko (a možda i dramatično) patio zbog kratkovečnosti svog sramotnog tela i zbrkanosti strasti, sanja ovaj bezgrešni univerzum i uporno traži od ljudi da ga dosegnu onom metaforom večnosti koju su smrtnici izmisili: geometrijom.

I Borhes, onaj od krvi i mesa, osećajni Borhes, možda dramatični pačenik zbog svoje fizičke prolaznosti biće koje je potput mnogih umetnika (poput mnogim mladih) tražio red u metežu, smiraj u nemiru, spokoj u nesreći, pod ruku sa Platonom pokušava takođe prihvati nepodmitljiv univerzum. Zato stvara priče u kojima sablasti iz rombova, biblioteke ili lavirinata žive i pate samo kroz priču, njima je reč vreme tuda, a patnja je vezana upravo za vreme i za smrt. Skoro da su simbol onog dalekog sumu. Neočekivano, činilo bi se da je za njega jedino vredno u velikoj književnosti upravo carstvo čistog duha. Međutim u zbilji, ono stvarno vredno u velikoj književnosti je nečist duh: t.j. čovek koji živi u ovom smušenom heraklijanskom svemiru, ne sablast koja počiva na platonском nebu. Jer ono tipično ljudsko nije čisti duh nego ovaj mračni i rastrgani središnji deo duše, onaj u kome se razvijaju najobzibiljnije radnje vezane za egzistenciju: ljubav i mržnja, mit i mašta, nada i san, ništa od onog što je čisto duhovno već žestoka i smušena mešavina ideja i krvi, svesne volje i slepih impulsa. Podeljena i utučena, duša pati između tela i razuma, svladana strastima smrtnog tela, težeći večnosti duha, neprekidno oscilujući između relativnog i apsolutnog, raspadanja i besmrtnosti, demonskog i božanskog. Umetnost i poezija izbjegaju iz ove konfuzije i zbog nje same: bog ne piše priče.

Zbog svega toga, ničemu nam ne služi sudska ovog platoniskog opijuma. Svršava uveravajući nas da je sve igra, opseća, dečije izvrdavanje. I mada je možda neki drugi svet onaj pravi, potvrđen u filozofiji i nauci, za nas je ovaj odvašnji jedino stvaran, on nas razočarava ali i ispunjava: stvarnost satkana od krvi i vatre, ljubavi i smrti, u kojoj svakodnevno prebiva naše telo i jedini duh koji stvarno posedujemo: otelotvoreni duh.

Ovo je trenutak u kojem Borhes (lepo i ganutljivo) piše, nakon što je opovrgnuo vreme: »And yet, and yet... Negirati vremenski sled, negirati sebe, negirati astronomski univerzum, sve su to prividna očajanja i skrivene utehe... Vreme je tvar od koje sam sačinjen. Vreme je reka koja me nosi ali ja sam reka, vreme je tigar koji me komada ali ja sam tigar; vreme je vatra koja me uništava ali ja sam vatra. Svet je, na nesreću, stvaran, ja sam, na nesreću, Borhes.«

U ovom poslednjem priznanju vidimo Borhesa onakvog kakvog ga želimo proučavati i koji je stvarno proučen: pesnik koji je jednom pevao o prolaznim i skromnim stvarima ali jednostavno ljudskim: zalazak sunca u Buenos Ajresu, školsko dvorište, ulica u predgradu. Ovo je (usudjeno se da proričem) onaj Borhes koji će se pamtit. Onaj Borhes koji se nakon beskorisne plovidbe po filozofskim i teološkim morima u koja ne veruje, vraća u ovaj manje sjajan svet ali u koji veruje; svet u kome se radamo, patimo, volimo i umiremo. Ne bilo koji grad X, u kojem simbolični Red Scharlach počinjava svoje geometrijski proračunate zločine, nego stvaran i konkretnan Buenos Ajres, prljav i uskovitlan, prezren i voljen, u kojem živimo i patimo.

Sa španskog: Dragana Nikolić